

Rekomendacijos dėl budėjimo laiko ir viršvalandinio darbo

(taikoma nuo 2017-07-01)

Atsižvelgdami į tai, kad Vidaus reikalų ministerijoje gaunama daug paklausimų iš vidaus reikalų statutinių įstaigų, profesinių sąjungų ir pareigūnų dėl naujos redakcijos Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto (toliau – VTS) ir naujojo Lietuvos Respublikos darbo kodekso (toliau – DK) nuostatų, susijusių su pareigūnų budėjimo laiku ir viršvalandiniu darbu, taip pat atsižvelgdami į Valstybinės darbo inspekcijos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VDI) pateiktas nuomones ir išaiškinimus, teikiame šias rekomendacijas ir paaiškinimus vidaus reikalų įstaigoms.

1. Dėl budėjimo laiko. Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 1 dalimi, pareigūno budėjimo laikas yra laikas, kurį jis pagal teisės aktų nustatyta tvarka iš anksto patvirtintą grafiką turi būti iš anksto aptartoje vietoje laisvu nuo tarnybos metu tam, kad vidaus reikalų įstaigos vadovas ar budėtojų tarnyba galėtų jį iškviesti atlikti neatidėliotinų veiksmų.

Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 2 dalimi, per vieną mėnesį pareigūnui gali būti nustatyta ne daugiau kaip 96 valandos budėjimo laiko; pareigūno budėjimo laikas įstaigoje prilyginamas darbo laikui, o budėjimas namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje – ne mažiau kaip pusė darbo laiko.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2012 m. birželio 28 d. administracinėje byloje Nr. A⁵⁷⁵-81/2012 konstatavo, kad įstatymų leidėjas pareigūno budėjimo laikui VTS prasme nustato sąlygas: 1) budėjimas turi būti numatytas laisvu nuo tarnybos metu; 2) budėjimas turi būti numatytas pagal teisės aktų nustatyta tvarka iš anksto patvirtintą grafiką; 3) budėjimo laikas negali trukti ilgiau kaip 96 valandas per mėnesį. Statutinių valstybės tarnautojų, kurių pareigos nepriskirtos pamaininiam darbo organizavimo modeliui, laisvu nuo tarnybos metu laikytinas laikas, kai pasibaigia atitinkamas pareigas užimančiam pareigūnui nustatyta darbo dienos trukmė, taip pat poilsio ir švenčių dienos, išskyrus atvejus, kai pareigūnas privalo vykdyti vadovo, turinčio teisę skirti į pareigas, įsakymą ar nurodymą dirbti viršvalandinį darbą.

Atkreiptinas dėmesys, kad budėjimo laikas nėra pamainos laikas ir darbo laiko apskaitos žiniaraštyje žymimas kaip budėjimo laikas, o ne kaip pamainos (darbo) laikas.

Pagal VTS 39 straipsnio 3 dalį, už budėjimą, kai viršijama pareigūnui nustatyta darbo dienos (pamainos), darbo savaitės ar, kai taikoma suminė darbo laiko apskaita, vidutinė 7 dienų laikotarpio darbo laiko trukmė, pareigūno pasirinkimu jam per artimiausią mėnesį privalo būti suteiktas poilsio laikas tokios pat trukmės kaip viršytas darbo laikas arba šis poilsio laikas gali būti pridedamas prie kasmetinių atostogų, arba apmokama Darbo kodekso nustatyta tvarka (t. y. kaip už pasyvųjį budėjimą namuose).

Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 2 ir 3 dalimis, už budėjimą suteiktino poilsio laiko trukmė lygi budėjimo įstaigoje laikui arba ne mažiau kaip pusė budėjimo namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje laiko.

Pagal VTS 39 straipsnio 3 dalį, už suteiktą poilsio laiką pareigūnui mokamas jo vidutinis darbo užmokestis.

Taip pat paminėtina, kad tuo atveju, kai pareigūnas pageidauja, kad už budėjimą jam būtų suteikta poilsio diena (dienos), mokant už šį papildomą poilsio laiką vidutinį darbo užmokestį, tai toks poilsio laikas jam yra suteikiamas per artimiausią mėnesį (neatsižvelgiant į suminės darbo laiko apskaitos laikotarpį). Tokiu atveju darbdavys, siekdamas apskaičiuoti darbo valandų skaičių (pagal 40 valandų darbo savaitės trukmę) per apskaitos laikotarpį nurodytam pareigūnui turėtų į apskaitą neįtraukti pareigūnui tuo laikotarpiu suteiktų papildomų poilsio dienų (valandų), t. y. turėtų jas atimti iš nustatytos apskaitos laikotarpio darbo laiko normos (kaip ir nedarbingumo bei atostogų laikotarpių).

Vadovaujantis VTS 39 straipsnio 2 dalimi ir DK 118 straipsnio 1 ir 4 dalimis, pareigūno budėjimo laikas įstaigoje ir budėjimo namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje metu

faktiškai atliktų veiksmų laikas įskaičiuojamas į darbo laiką ir už jį apmokama kaip už faktiškai dirbtą laiką, tačiau šis budėjimo laikas negali viršyti 96 valandų per mėnesį.

Pareigūno budėjimo namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovėje laikas, išskyrus faktiškai atliktų veiksmų laiką, nelaikomas darbo laiku, nes toks budėjimas savo esme atitinka DK 118 straipsnio 4 dalyje nurodytą pasyvųjį budėjimą namuose (darbuotojo buvimas ne darbovietėje, bet esant pasirengusiam atlikti tam tikrus veiksmus ar atvykti į darbovietę įprastiniu poilsio laiku).

DK 118 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad už nepertraukiamą vienos savaitės laikotarpio (t. y. 7 dienos po 24 val. = 168 val.) pasyvųjį budėjimą namuose darbuotojui mokama ne mažesnė kaip 20 procentų dydžio vidutinio darbo užmokesčio (toliau – VDU) per mėnesį priemoka.. Pažymėtina, kad 2017 m. vidutinis darbo valandų skaičius per mėnesį yra 167,5 val., t. y. beveik tiek pat, kiek budėjimo valandų susidaro per vieną savaitę. Tai reiškia, kad už pasyvųjį budėjimą namuose turėtų būti mokama proporcingai, t. y. ne mažiau kaip 20 proc. VDU skaičiuojant už faktišką budėjimo laiką.

Atsižvelgus į tai, kad DK 118 straipsnio 4 dalis nustato tik minimalų mokėtiną dydį už pasyvųjį budėjimą namuose (ne mažiau kaip 20 proc. VDU už budėjimo laiką), o pagal VTS 39 straipsnio 2 dalį budėjimas namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje prilyginamas ne mažiau kaip pusei darbo laiko, pareigūnui **už budėjimą namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje rekomenduojama mokėti ne mažiau kaip 50 proc. VDU** skaičiuojant už faktiškai budėtą laiką.

Atkreipiame dėmesį, kad visas budėjimo laikas per mėnesį (įskaitant budėjimą įstaigoje ir budėjimą namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje) negali viršyti 96 valandų per mėnesį.

2. Dėl poilsio laiko. Pagal VTS 39 straipsnio 3 dalį už budėjimą suteiktas poilsio laikas negali sutapti su paros ar savaitės nepertraukiamo poilsio laiku.

Pareigūnų poilsio laiką reglamentuoja VTS 37 straipsnio 3 dalis ir DK 122 straipsnis (tiek, kiek nereglamentuoja VTS). Pareigūnams turi būti užtikrinamas ne mažesnis kaip 11 valandų iš eilės kasdienis nepertraukiamas poilsis tarp darbo dienų (pamainų) ir ne mažesnis kaip 35 valandų iš eilės savaitės nepertraukiamas poilsis (per septynių paeiliui einančių dienų laikotarpį).

Vadovaujantis DK 118 str. 4 dalimi, budėjimas namuose ar iš anksto aptartoje tarnybos vietovės vietoje (pasyvusis budėjimas namie) skiriamas įprastiniu pareigūno poilsio laiku.

3. Dėl viršvalandinio darbo. VTS 37 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vidaus reikalų įstaigos vadovas ar jo įgalioti asmenys gali VTS 38 straipsnyje nurodytais atvejais pavesti pareigūnui dirbti iki 8 valandų viršvalandžių per savaitę (7 dienų laikotarpį), o jeigu pareigūnas sutinka, – iki 24 valandų viršvalandžių per savaitę (7 dienų laikotarpį). VTS 38 straipsnyje nustatyti atvejai, kai privalomas viršvalandinis darbas, t. y. atvejai, kai pareigūnai privalo vykdyti vadovo, turinčio teisę skirti į pareigas, įsakymą ar nurodymą dirbti viršvalandinį darbą. Atsižvelgus į DK 119 straipsnio 2 dalį ir VTS 37 straipsnio 2 dalį, esant poreikiui, kitais atvejais galima pavesti pareigūnui dirbti viršvalandinį darbą jo sutikimu. VTS 137 straipsnio 2 dalyje nurodyti pareigūno dirbti viršvalandžiai per kalendorinius metus negali viršyti 250 valandų.

Pagal DK 119 straipsnį viršvalandžiai – laikas, kada darbuotojas faktiškai dirba viršydamas darbo laiko režimo jam nustatytą darbo dienos (pamainos) ar apskaitinio laikotarpio bendrą darbo laiko trukmę.

Tuo atveju, kai pareigūnui taikoma suminė darbo laiko apskaita, vieną dieną (savaitę) viršyta darbo laiko trukmė dar nelaikoma viršvalandžiais, kadangi viršvalandžiai yra nustatomi tik apskaitinio laikotarpio pabaigoje, palyginus pareigūno faktiškai dirbtą laiką per apskaitinį laikotarpį su nustatyta darbo laiko norma (dirbant 40 valandų per savaitę). DK 116 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad jeigu apskaitinio laikotarpio pabaigoje darbuotojas yra išdirbęs daugiau valandų, negu bendra viso apskaitinio laikotarpio darbo laiko norma, už viršytą darbo laiko normą jam apmokama kaip už viršvalandinį darbą.

Pareigūnas negali dirbti daugiau kaip vidutiniškai 48 valandas per savaitę (įskaitant viršvalandžius) ir 24 (26) valandas per darbo dieną (pamainą) (VTS 37 straipsnio 3 dalis).

Vadovaujantis VTS 48 straipsniu ir Valstybės tarnybos įstatymo 26¹ straipsnio 3 dalimi, už viršvalandinį darbą pareigūnui mokama ne mažiau kaip pusantro pareigūno pareiginės algos su jam nustatytais priedais dydžio.

Tais atvejais, kai iš anksto žinoma, kad reikės pareigūnui dirbti ne pagal nustatytą darbo grafiką, siūlytina atitinkamai koreguoti pareigūno darbo grafiką ir su juo iš anksto supažindinti pareigūną. Išimtiniais atvejais tokie darbo grafikų keitimai ir pareigūnų supažindinimas su pakeitimais turėtų būti atliekami ne vėliau kaip prieš vieną dieną.